

УДК 327.5(045)

Іван МЕТЕЛЄВ, асп.
 ORCID ID: 0009-0003-4346-8332
 e-mail: ivanmeteliiov@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР КОНЦЕПТУ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ Й ОБҐРУНТУВАННЯ

Вступ. Термін сек'юритизація походить від слова безпека (від англ. security). Наприкінці ХХ ст. це питання сформувалося як предмет активних академічних дебатів, особливо в країнах Заходу, однак будь-які спроби дати універсальне визначення поняттю безпека стикалися зі складнощами у його використанні чи наявності в ньому ідеологічного елементу. Безпеку частіше трактували лише як мету, до якої прагнуть держави, тобто як форму без виразного та певного змісту. Прагнення до концептуального перегляду та необхідності розширеного тлумачення поняття безпеки обумовили появу нової теорії Б. Бузана й О. Вевера – теорії сек'юритизації, – роль і значення якої для міжнародно-політичного розвитку держав світу визначаються у межах пропонуваного дослідження.

Методи. Автором було використано такі методи: аналіз і синтез, дедукція й індукція, узагальнення, абстрагування та компаративний метод.

Результати. У ході дослідження продемонстровано, що сучасна теорія сек'юритизації – це не тільки оригінальна концепція фахівців Копенгагенської школи, а й повноцінне поле досліджень з питань міжнародної безпеки, що об'єднане загальним уявленням про безпеку як форму соціальної практики. Попри відмінності між науковими позиціями О. Вевера й Б. Бузана, кожен із них зумів привнести в теорію елементи власного бачення та розуміння міжнародних відносин і світової політики.

Висновки. Багаторічні дискусії на тему необхідності перебудови архітектури міжнародної безпеки з теоретичної площини переходять у практичну та дають відповіді на запитання: яким саме має бути справедливіший світовий порядок, як здійснювати профілактику криз у майбутньому, яким має бути підхід до врегулювання сучасних проблем міжнародної безпеки, кількість яких щорічно зростає. Проте питання безпеки ніколи не може бути об'єктивно поставлене задалегідь – це завжди наслідок політичного вибору. У цьому і полягає ключова конструктивістська основа класичної теорії сек'юритизації та Копенгагенської школи безпеки.

Ключові слова: сек'юритизація, міжнародна безпека, ідентичність, Копенгагенська школа, постструктуралізм, конструктивізм.

Вступ

Уявлення про суть і логіку міжнародної безпеки, що нині домінують у теорії міжнародних відносин, не сприяють зміцненню самої безпеки на практиці, оскільки інтерпретація простору світової політики як поля колективних протистоянь чи простору анархії, у якому має рацію той, за ким сила, – це частина проблеми, але не рішення. Концепт сек'юритизації має суттєвий потенціал для продуктивної рефлексії та критичного аналізу сучасних практик безпеки, дає змогу критично оцінити не тільки події, що нині відбуваються в Україні та світі, а й саму суть, природу міжнародної безпеки, її зв'язок з політичними та міжнародними процесами. Однак, незважаючи на велику кількість дослідницьких підходів і відносну розвиненість понятійно-концептуального апарату теорії, сам концепт "сек'юритизації" поки не отримав вичерпного теоретичного пояснення ні у вітчизняній, ні в зарубіжній науковій літературі.

Метою нашої статті є виявлення теоретико-філософських і ціннісно-нормативних основ теорії сек'юритизації в міжнародній політичній науці.

Огляд літератури. У статті автор спирався переважно на матеріали зарубіжних джерел, представлених різними напрямками досліджень, що відрізняються значною географічною різноманітністю. Проте автори, які звертаються до концептуального апарату теорії сек'юритизації, часто не обмежуються політологами та вченими-міжнародниками: серед фахівців велику частину становлять також соціальні антропологи, кримінологи, соціологи та навіть медичні експерти. Із сотень праць можна викремити роботи, присвячені огляду та критичному аналізу теоретичних аспектів сек'юритизації, авторами яких є М. Вільямс (Williams, 2015), Т. Бальзак, С. Гузіні та ін. (Balzacq et al., 2013). Значну

частину робіт також присвячено проблемі сек'юритизації міграції (С. Леонард (Léonard, 2010), Т. Абебе (Abebe, 2019)) та міжнародного тероризму (С. Крофт (Croft, 2012), Д. Лісл (Lisle, 2013) та ін.). Проблеми сек'юритизації в галузі захисту довкілля та клімату присвячено дослідження Р. Флойда (Floyd, 2010). На окрему увагу заслуговує робота Д. Вільгельмсена (Wilhelmsen, 2016), де розкрито роль сек'юритизації у плануванні та підготовці РФ до другої чеченської війни 1999–2001 рр. Зрештою, ще одним важливим напрямом теоретичних дебатів щодо сек'юритизації в зарубіжній науковій літературі можна назвати дослідження етичних проблем та формулювання соціально-політичної місії теорії сек'юритизації: цим аспектом присвячена, зокрема, робота Є. Наймана (Nyman, 2016).

Питання сек'юритизації, без якої неможливе розуміння сучасних виявів політики безпеки, залишалось не артикульованим в українській політичній науці аж до 2010-х рр., коли У. Хельберг уперше в нашій державі дослідив її як політичний феномен (Хельберг 2012). Перед вітчизняним науковим простором питання сек'юритизації більш гостро постало після подій 2013–2014 рр. й особливо – після початку повномасштабного вторгнення РФ: так, Ю. Латиш уперше розглянув проблему сек'юритизації історичної пам'яті під час російсько-української війни (Латиш, 2022). Серед вітчизняних дослідників також варто згадати й роботи І. Богінської (Богінська, 2021), О. Ауліна (Аулін, 2020), С. Пахоменка й О. Сараєвої (Пахоменко, & Сараєва, 2020) та ін.

Отже, зарубіжні дослідження нині відрізняються різноманітністю теоретичних підходів, що стосуються різноманітних тем і питань у сфері сек'юритизації як повноцінного напрямку наукових досліджень про міжнародну безпеку. З іншого боку, доводиться констатувати, що

теорія сек'юритизації лише останнім часом починає викликати інтерес серед українських фахівців, проте практично відсутні зони інтелектуальної активності, де можна було б спостерігати теоретичні дебати та науковий діалог із проблематики сек'юритизації в межах міжнародних відносин.

Методи

Методологічною основою роботи є поєднання індуктивних і дедуктивних стратегій в описі історії дисципліни міжнародних відносин. Автор прагне подати теорію сек'юритизації не у вигляді окремих статичних постулатів, а як галузь наукових знань, що динамічно змінюється, і яка нерозривно пов'язана з трансформацією міжнародних відносин й особистостями авторів, чії наукові переконання з часом також зазнавали змін.

Результати

Науковці, які вивчають діяльність Копенгагенської школи, визначають її головним і фундаментальним твором роботу "Безпека: нова система аналізу" (Buzan, Wæver, & Wilde, 1998). Однак виданню цієї книги передувало десятиліття копії роботи цілого колективу авторів із Копенгагенського інституту досліджень проблем миру. До моменту створення цього інституту у 1985 р., теорії сек'юритизації не існувало, а дебати щодо політичного сенсу та змісту поняття безпеки лише набирали обертів. Ще раніше було написано роботу, що стала для цілого покоління авторів базовою книгою з вивчення проблем теорії міжнародної безпеки – "Люди, держави та страх: проблема національної безпеки у міжнародних відносинах" (Buzan, 1983). Саме цей твір англійського дослідника Баррі Бузана прийнято вважати своєрідною точкою відліку в наукових дослідженнях Копенгагенської школи та якісно новим етапом осмислення концепту безпеки в теорії міжнародних відносин.

Б. Бузан у своїх пошуках нового розуміння безпеки був змушений виходити за звичні межі, ставлячи прості, але незручні для традиційної теорії питання: "Безпека для кого? Відповіді просто: для держави. Але це не вирішує проблему", – резюмує дослідник. Так, продовжуючи ту ж лінію, намічену в роботах К. Волтца, автор приходить до однієї з основних ідей, яка згодом стає ключовою для досліджень Копенгагенської школи: безпека має безліч референтних об'єктів, а безпека одного не може бути адекватно оцінена без прив'язування до безпеки іншого. Відповідно до ідеї свого попередника (Waltz, 1979), Б. Бузан виділив три рівні аналізу безпеки: 1) рівень індивіда (безпека індивідів); 2) рівень держави (національна безпека); 3) рівень системи (міжнародна безпека). Проте досліджувати безпеку, на думку вченого, необхідно комплексно на всіх рівнях.

Науковий тандем Б. Бузана і його молодшого колеги О. Вевера із самого початку (перша їхня спільна робота була опублікована в 1990 р.) виявився продуктивним, хоча, на перший погляд, досить дивним. Річ у тому, що багато сучасних дослідників схильні небезпідставно вважати, що Б. Бузан та О. Вевер виходили з протилежних методологічних позицій. Тоді як Б. Бузан спочатку переважно надавав перевагу структурному реалізму (неореалізму), намагаючись синтезувати деякі його принципи з ідеями неолібералізму, О. Вевер був послідовником школи досліджень миру і виявляв великий інтерес до постструктуралістських (постмодерністських) концепцій.

Однак докладніший аналіз показує, що між двома дослідниками було багато спільного. По-перше, авторів об'єднувало загальне невдоволення вузькою, незрозумілою та двозначною інтерпретацією проблем міжнародної безпеки, а також загальними обмеженнями епістемологічного характеру, що накладаються традиційною парадигмою у дослідженнях про міжнародні відносини. Це спонукало дослідників в індивідуальній манері кожного з них переглядати як природу самого концепту безпеки, так і природу загроз, роль держави у сфері безпеки. По-друге, дослідників об'єднувало спільне місце роботи: обидва працювали в Копенгагенському інституті досліджень проблем миру, де Б. Бузан був директором проекту з європейської безпеки (з 1988 по 2002 р.), а О. Вевер – провідним співробітником. По-третє, О. Вевер, хоч і виявляв інтерес до постмодерністських концепцій, сформувався як учений і успадкував чимало ідей, характерних політичному реалізму і навіть політичній економії. Сам експерт назвав свою дослідницьку позицію "постструктурним реалізмом", об'єднавши в одній назві обидва напрями, і згодом так і не став вираженим представником постмодернізму.

У своїй автобіографії О. Вевер перераховує авторів, які вплинули на формування його наукових поглядів. Серед них, поряд з такими постмодерністами, як Ж. Дерріда, Е. Лаклау та Ш. Муф, Р. Ешли, Р. Волкер, згадуються, між іншим, Ф. Ніцше, К. Маркс, Х. Арендт, Г. Кісінджер, К. Шміт, а також К. Волтц – головний ідеолог структурного реалізму. До речі, головний твір К. Волтца, "Теорію міжнародної політики", дослідник характеризує як, імовірно, найважливіший твір за всю історію дисципліни міжнародних відносин (Wæver, 2009). Згодом було зауважено: "Перша причина, чому К. Волтц важливий для теорії сек'юритизації, криється у питанні мета-теоретичних підстав теорії міжнародних відносин. Тобто... не важливо, що К. Волтц насправді говорить про міжнародну політику як таку – важлива його оцінка питань кордонів та обмежень для теорії" (Floyd, 2010). Тобто О. Вевер у процесі розроблення теорії сек'юритизації виходив із такого ж принципу: будь-яка теорія є функціональною і здатною працювати, якщо фокусується лише на певному колі явищ і фактів, адже інакше теорія розмивається, а її потенціал для пояснення згасає.

Ідеї Ф. Ніцше також допомагають О. Веверу сформулювати власне бачення політичної етики постструктуралізму. На його думку, місія постструктуралізму полягає не лише в тому, щоб звільнити дослідницьку увагу, породжуючи нові сутності, а й у тому, щоб діяти політично. Діяти політично – це: розуміти, що творення нового може призвести до негативних наслідків; уміти брати на себе ризик і відповідальність за можливі наслідки, передбачаючи їх (Wæver, 2005). Так, наприклад, можна пояснити, чому О. Вевер розглядав саме десек'юритизацію, а не сек'юритизацію, як блага громадську мету.

Також одним із найвпливовіших джерел у теорії сек'юритизації і, водночас, найбільш недооціненим, є філософія Х. Арендт та її концепція політики. Теорія мовних актів ученої була ефективним методом, що захищав політику. Тобто, своєму політичному баченню теорія сек'юритизації зобов'язана Х. Арендт, а технічному виконанню – "теорії мовних актів" (Wæver, 2014). Для теорії сек'юритизації ідеї Х. Арендт мали важливе значення у кількох аспектах. По-перше, вони наголоси-

ли на важливості дослідження дискурсивних практик у політиці, оскільки для Х. Арендт дія не тільки породжується промовою – мова перформативна і сама має на увазі дію, як умова всього політичного. По-друге, вони дали змогу уявити сек'юритизацію як двосторонньо спрямований процес, у якому учасники взаємно конструюють один одного замість звичного механістичного розуміння комунікації, у межах якого інформація доставляється від активного суб'єкта пасивному реципієнту. В одній зі своїх пізніших робіт "Брехня і політика", Х. Арендт демонструє, як аргументи американського політичного істеблшменту для обґрунтування вторгнення до В'єтнаму конструювалися очікуваннями аудиторії. Як резюмують фахівці з аналізу робіт Х. Арендт: "Брехня має величезну перевагу, знаючи наперед, чого аудиторія бажає або чекає почути" (Motta, & Pimentel, 2016). Нарешті, по-третє: концепція політики Х. Арендт дає змогу зрозуміти емансипаційний, визвольний потенціал ідеї десек'юритизації. Замість розглядати нові проблеми як джерела потенційних загроз, О. Вевер у своїх роботах закликає до протилежного: розглядати загрози як важливі, але не екзистенційні питання, обговорювати й усувати їх за допомогою стандартного політичного діалогу та політичних процедур.

Як зізнається сам О. Вевер, основні положення теорії сек'юритизації були сформульовані ним у 1988 р. А наступного, 1989 р., молодий дослідник створює перший знаковий в еволюції міжнародної системи твір, так їм і не опублікований, – "Безпека, мовний акт. Аналіз політики слова". На відміну від Б. Бузана, що заклав концептуальні основи Копенгагенської школи і мав значний вплив на свого учня та колегу, саме О. Вевер оформив теорію сек'юритизації у вигляді готового наукового продукту: наприклад, перші згадки термінів *сек'юритизація* та *десек'юритизація* в політологічному сенсі зустрічаються саме в його рукописі 1989 р.

Сформульована О. Вевером мета дослідження, по суті, повторює задум Б. Бузана – переосмислити концепт безпеки. Однак автор розв'язує це завдання в іншій манері, адже ним рухає насамперед прагнення відкрити нові перспективи в дослідженнях для європейської безпеки. Дослідник конкретизує: "У тій частині світу, де я живу, доречним буде сказати, що безпека є "мовленнєвим актом" (Wæver, 1989). На відміну від Б. Бузана, О. Вевер пропонує зосередитися виключно на невійськових аспектах безпеки, залишивши в центрі уваги політико-ідеологічні й економічні відносини – переважно між політичним Сходом і Заходом.

О. Вевер пропонує змінити схему Б. Бузана, визначивши її у формі піскового годинника. У центрі цієї моделі, у вузькій шийці умовного піскового годинника, розміщується національна безпека, на якій і фокусується увага дослідника. Дві сполучені чаші зображують динаміку різних факторів на міжнародному та субнаціональному рівнях відповідно. Як зазначає вчений, "єдиний здоровий варіант у питанні безпеки – це дотримання класичної інтерпретації національної безпеки та розширення розуміння актуальної динаміки... Концепт безпеки визначається на рівні держави. Інші рівні неможливо описати і пояснити у схожій манері. Ми маємо різні відносини на всіх трьох рівнях. Проте питання безпеки мають розумітися через призму національної безпеки" (Wæver, 1989).

Ця ідея О. Вевера наочно демонструє відмінність його поглядів від підходу так званої альтернативної безпеки та критичної школи досліджень безпеки зокрема. О. Вевер не відмовляється від традиції, а навпаки: працює в ній та оперує її ж понятійним апаратом. Свою методологічну позицію він характеризує як "постструктурний реалізм", децо парадоксально поєднуючи разом два антиподи, дві, здавалося б, протилежні позиції.

Отже, О. Вевер у своїх ранніх роботах заклав основи нової теорії розуміння безпеки. Йому вдалося побудувати навколо класичної ідеї національної безпеки якісно інший підхід, заснований на постструктуралістському розумінні політики та лінгвістичній теорії мовленнєвих актів. О. Вевер відмовився від абстрактного поняття захисту невизначеного кола референтів від певного виду об'єктивно наявних загроз. Натомість він спробував сформулювати безпеку як дискурсивну практику, у якій еліти, що представляють певні події як загрозу національній безпеці, легітимізують право на надзвичайні та рішучі заходи.

Як згодом уточнили фахівці Копенгагенської школи, зазначене не означає формування уявлення про безпеку як про суб'єктивний феномен, позбавлений об'єктивних підстав. Деякі загрози дійсно можуть існувати, проте з позиції теорії сек'юритизації продуктивніше вивчати те, як і чому певні загрози та питання політики стають проблемами безпеки в практиці політичних акторів. Дослідник підкреслює, що якість безпеки виявляється не в загрозі, а у способі ставлення до неї (Wæver, 2011).

Проте такий погляд на безпеку підриває стереотипні уявлення в душі "чим більше безпеки – тим краще", оскільки втрачає сенс протиставлення безпеки та небезпеки. Безпека ж – це не відсутність загроз. Це – право на надзвичайні та рішучі дії за постійної, "фонові" присутності загрози. А небезпека – це така ж сама ситуація, тільки без адекватних заходів щодо нейтралізації небезпеки. "Ми, на щастя, ніколи не будемо ходити і говорити: "Чудово, як же нам зараз безпечно". Не було б проблем безпеки, ми взагалі мислили б іншими категоріями: політики, економіки тощо" (Wæver, 1989). І тут ми підходимо до стрижневої ідеї, головного висновку О. Вевера.

Якщо безпека та небезпека не формують бінарної опозиції, то безпека втрачає сенс як абсолютне благо, безумовно позитивне явище. У певних умовах безпеку, навпаки, можна наділяти негативним значенням. "Менше безпеки – більше політики" – ось формула О. Вевера та головний висновок його дослідження щодо європейської безпеки.

Для подолання сформованого у Європі статусу-кво і виходу з глухого кута взаємовідносин холодної війни, О. Вевер бачить єдиним правильним рішенням "десек'юритизацію": він пропонує почати розуміти деякі "загрози" як "виклики", проблеми безпеки як політики; відкривати більше внутрішнього простору для політичної боротьби, навіть якщо правила цієї боротьби не здаються "чесними" за абсолютними мірками. Якщо тільки відкрити більше простору для політики, у будь-якому суспільстві знайдеться безліч чудових людей, готових нести та продовжувати цю справу (Wæver, 1989).

Загалом, згадуючи теорію сек'юритизації, фахівці насамперед посилаються на так звану Копенгагенську школу досліджень міжнародної безпеки. Значно рідше згадують Копенгагенський інститут досліджень проблем миру, без заснування якого не існувало б Копенгагенсь-

кої школи і, цілком імовірно, теорії сек'юритизації. Серед праць різних авторів, причетних до діяльності інституту, можна згадати роботи, присвячені питанням невоєнної складової європейської безпеки, проблемам глобалізації, новим формам конфліктів, європейській інтеграції, а також політичній ситуації в різних регіонах Європи, Східної Азії та Близького Сходу.

Перша колективна праця Копенгагенської школи, що була видана за участю О. Вевера та Б. Бузана – "Перебудова європейського порядку безпеки: сценарії для епохи після "холодної війни" (Buzan et al., 1990). За традицією, автори приділяли особливу увагу вивченню невійськових джерел загроз, проте цього разу до вже звичного політичного, економічного та екологічного секторів додали соціетальний (англ. *societal*) сектор – як спроба охопити проблему кризи європейської ідентичності та хвилі етнонаціональних конфліктів, що в той час захлеснула східні межі Європи.

Хоча використання секторів у дослідженні про безпеку має сенс, дослідник припустив, що насправді все складніше. Річ у тому, що поняття соціетального сектору, як і будь-якого іншого, є, по суті, лише однією з іпостасей національної безпеки. Державі може загрозувати безліч явищ, і залежно від ситуації пріоритетна увага приділятиметься тим чи іншим сферам. Це зручно з практичного погляду, коли сектор постає в ролі дослідницької призми та підкреслює певні аспекти відносин і взаємодій (Wæver, 1993).

Однак у такому разі поняття соціетального сектору лише демонструє, як держава може бути дестабілізована суспільними відносинами. Натомість автор запропонував використовувати поняття соціетальної безпеки, де у фокусі дослідження перебуватиме не держава, а суспільство як таке. В одній із пізніших робіт дослідник надає досить ємне визначення цьому терміну: захист суспільством своєї ідентичності від сприйнятих ним загроз. Проте соціетальна безпека не замінює національну безпеку: вони існують окремо одна від одної і формують своєрідний дуалізм. Якщо для держави центральною категорією є суверенітет, то для суспільства – ідентичність (Wæver, 2008). Іншими словами, ризик втрати ідентичності схожий на екзистенційну загрозу існуванню – без неї суспільство вже ніколи не зможе бути собою. Отже, ідентичність можна і навіть потрібно розглядати як окремих референтний об'єкт безпеки. Поряд із державою, головними об'єктами дослідження постають політично значущі етнонаціональні спільноти та конфесії. Дослідник, наприклад, зауважував, що "безпеці суспільства може загрозувати все те, що наражає на небезпеку ідентичність", а захищати ідентичність можна будь-якими засобами: іноді це збігається із захистом державних кордонів, іноді – ні, а часом може навіть стати джерелом загрози для самої держави (Wæver, 1993).

Основною ідеєю колективу авторів у контексті питання про європейську безпеку стало висунування на передній план соціетального, етнонаціонального компонента у міжнародній політиці, який починає змагатися з традиційною концепцією держави як політико-утворюючого принципу. Отже, ідея про соціетальну безпеку також кинула виклик традиційним підходам у теорії міжнародних відносин та дослідженнях про безпеку, розглядаючи суспільство як рушійну силу та незалежну змінну, а не як пасивну частину, сектор чи складовий елемент держави.

У межах цієї роботи ще одним теоретичним нововведенням Копенгагенської школи стала ідея "соціетальної дилеми безпеки". За тією ж логікою, що й у випадку із широко відомою в теорії міжнародних відносин класичною дилемою безпеки, дослідники припустили, що заходи, які вживає одна спільнота для захисту власної ідентичності, можуть інтерпретуватися як загроза для ідентичності інших спільнот. Така ситуація породжує "замкнене коло" із суспільств, що переживають "...процеси, в яких сприйняття "Іншого" взаємними зусиллями перетворюються на "образ ворога" і ведуть до схожої негативної діалектики, як і у випадку з дилемою безпеки між державами" (Wæver, 1993).

У своїй наступній роботі, присвяченій розвитку зазначеної теорії, – "Сек'юритизація і десек'юритизація" – О. Вевер зробив спробу переосмислити і доповнити зміст концепту соціетальної безпеки в контексті теорії. Його підхід полягав у вивченні механізмів сек'юритизації проблем, пов'язаних з ідентичністю. За задумом автора (Wæver, 1995), такий підхід дав би можливість вивчити специфіку ефектів, що накладаються від розгляду цих проблем як проблем безпеки.

Для цього О. Вевер насамперед намагається уточнити зміст соціетальної безпеки, пояснюючи її відмінність від політичної та соціальної безпеки. Для теорії сек'юритизації, наприклад, "співіснування" держави і суспільства як рівних незалежних змінних призводить до очевидної проблеми. Якщо держава – це централізована система інститутів, що має своїх представників і "здатна говорити" від їхнього імені, а, отже, і "здатна сек'юритизувати", то суспільство – розпливчасте, аморфне утворення, що складається з безлічі інститутів та дискурсів, що конкурують. Хто ж і як тоді говорить від імені суспільства? О. Вевер зазначає, що "суспільство ніколи не говорить, воно є тут тільки тому, що говорять про нього". Різні діячі та групи намагаються говорити від його імені або від його частини, проте загально визначених і легітимних представників суспільства не існує. Щодо можливостей теорії сек'юритизації зроблено висновок, що теорія сек'юритизації не дає змоги передбачити, хто спробує озвучити проблеми соціетальної безпеки, але, принаймні, з її допомогою можна оцінити, як багато підтримки отримав той чи інший актор, здійснюючи спробу говорити від імені суспільства (Wæver, 1995).

Незважаючи на розширення робочого поля теорії сек'юритизації та внесення до нього проблематики соціетальної безпеки, О. Вевер, однак, залишає державу центральним елементом своєї теорії. Про це свідчить доопрацьований автором понятійний апарат, у якому незмінно згадуються держава та державні еліти. Уже у вступній частині статті автор виводить визначення поля безпеки як "специфічного поля соціальних взаємодій, з певною множиною дій і кодів, що використовуються певною групою учасників" (Wæver, 1995). А ось проблеми безпеки визначаються автором як розвиток подій, що загрожують суверенітету чи незалежності держави в найгорсткішій і найнебезпечнішій манері, перешкоджають можливості її подальшого існування та підтримують політичний порядок. Зі свого боку, державні еліти залучають інструмент сек'юритизації та кидають усі свої сили та ресурси, щоб знову взяти ситуацію під контроль. Функціонально сек'юритизація означає, що, "називаючи певний розвиток подій проблемою безпеки, держава залишає за собою особливе право, зміст яко-

го, зрештою, завжди визначається державою та її елітами" (Wæver, 1995).

Відповідно, О. Вевер перераховує три базові принципи, на яких будується процес сек'юритизації: виживання, надзвичайність, інтерсуб'єктивність.

Виживання як один з основних ідейних концептів політичного реалізму (Aron, 1966) в контексті теорії сек'юритизації передбачає, що загрозами можна вважати тільки такі сценарії подій, які наражають на небезпеку саме існування держави як політичної одиниці. Відповідно, якщо не вживатимуть заходи для нейтралізації подібних загроз, держава припинить існування, і всі інші питання перестануть бути актуальними. Тут слід зазначити, що в наступних роботах О. Вевер відніс цей принцип і до сфери соціетальної безпеки: якщо суспільство втрачає свою ідентичність, воно вже не виживає в тому сенсі, у якому існувало раніше.

Другим важливим принципом, що визначає політичний вимір сек'юритизації, є *надзвичайність*. Завжди і в будь-якому випадку, коли політичні актори вдаються до інструменту сек'юритизації, державна влада залишає за собою право саме на надзвичайні, екстраординарні заходи, що виходять за межі звичайних політичних процедур, тому що нейтралізувати загрозу по-іншому (з позиції актора) просто неможливо.

Нарешті, третім принципом, що визначає соціальний вимір процесу сек'юритизації, є *інтерсуб'єктивність*. Історія цього поняття сягає корінням у лінгвістичний постмодернізм та ідеї феноменологічної філософії Е. Гуссерля.

Важливі змістовні доповнення до теорії сек'юритизації випливають також зі статті О. Вевера "Ідентичності європейської безпеки", опублікованої в 1996 р. По-перше, у ній автор розвиває ідею про множинність референтів безпеки, стверджуючи, що для кожного сектора – військового, економічного, соціетального тощо – безпека означатиме різні речі. Це єдині за принципом дії, але різні за формою "безпеки" (Wæver, 1996), автор метафорично називає діалектами безпеки. Також у цій роботі автор передбачає, що безпека – це самореферентна практика (англ. *self-referential practice*), оскільки саме в самій практиці визначається, чи стосується те чи інше питання сфери безпеки.

У своїй роботі "Переосмислення безпеки після "холодної війни", що стала певною програмною статтею, Б. Бузан визначає, що підхід теорії сек'юритизації не полягає у примусовому зміщенні акцентів: він розглядає безпеку як специфічну форму соціальної практики, звертає увагу на взаємодію сучасних акторів з метою кращого розуміння їхнього *modus operandi*, тобто логіки дій та способу думки – незалежно від характеру описуваних ними загроз (Buzan, 1997). Отже, у питанні розгляду безпеки Б. Бузан характеризує теорію сек'юритизації як радикально-конструктивістський підхід.

У новій ключовій спільній роботі авторів "Безпека: нова система аналізу" (Buzan, Wæver, & Wilde, 1998), що є найцитованішою, з'являються нові елементи термінологічного апарату теорії. Агента сек'юритизації (англ. *securitizing actor*), наприклад, визначено як актора, який сек'юритизує проблему шляхом заяви про те, що референтний об'єкт перебуває під загрозою; референтний об'єкт – це щось (держава, суспільство, нація тощо), що має легітимне право на виживання і, як передбачається, перебуває під екзистенційною загрозою;

функціональний актор – це актор, який впливає на динаміку того чи іншого сектора безпеки, а також на ухвалення рішень у сфері безпеки.

Іншим важливим теоретичним уточненням стало розмежування власне сек'юритизації та спроби сек'юритизації (англ. *securitizing move*). Іншими словами, дискурс як такий, у якому щось представляється як екзистенційна загроза, ще не є сек'юритизацією. Успішна сек'юритизація можлива лише зі схвалення чи згоди слухачів, тобто аудиторії.

Щоб оцінити, буде сек'юритизація успішною чи ні, автори пропонують досліджувати супутні умови (англ. *facilitating conditions*), що поділяються, зі свого боку, на внутрішні і зовнішні.

Теорія сек'юритизації була використана авторами як своєрідна метатеоретична основа, що дає змогу розмірковувати про проблеми безпеки в більш конструктивістському ключі. Однак задум фахівців виявив обмеження в застосуванні теорії сек'юритизації: ідея провести глобальний огляд наявних проблем безпеки в різних регіонах світу поставила дослідженню настільки широкі просторові рамки, що розбір кожного окремого кейсу зажадав надмірного збільшення обсягів роботи.

Автори концепції пішли іншим шляхом: фахівці розробили низку універсальних критеріїв для виявлення проблем безпеки, або ж так званих індикаторів сек'юритизації. Ці індикатори загалом нічим не відрізняються від звичних методів виявлення проблем безпеки та легко виявляються дослідником: війни, масові переміщення людей, гонка озброєнь тощо. Автори підкреслюють: "Якщо люди вбивають один одного в організованій манері, або витрачають великі суми на озброєння, або виганяють зі своїх жител людей у великих кількостях, або вдаються до односторонніх дій, які багато в чому суперечать міжнародним домовленостям, тоді практично напевно відбувається успішна сек'юритизація" (Buzan, Wæver, 2003).

Дискусія і висновки

Створений О. Вевером і Б. Бузаном концепт сек'юритизації можна було б охарактеризувати у двох аспектах. По-перше, учені, по суті, представили основи оригінального підходу, що дає змогу досліднику критично розглядати оцінку й аналіз питань безпеки. На відміну від інших альтернативних підходів, теорія сек'юритизації не ставить собі за мету визначити, якою повинна чи не повинна бути "ідеальна" безпека. Фахівців цікавить радше те, як безпека працює та конструюється на практиці, у діяльності політичних акторів – *in natura*. По-друге, іншою перевагою теорії можна також назвати увагу до різних референтних об'єктів безпеки та рівнів аналізу, представлення безпеки як складного комплексу взаємин різних політичних акторів, список яких не обмежується одними державами.

Оцінюючи роботи авторів загалом, не можна не відзначити той факт, що теорія сек'юритизації справила величезний вплив на всю дисципліну досліджень про міжнародну безпеку. Про це можна судити не лише за великою кількістю емпіричних досліджень, що звертаються до теорії сек'юритизації, а й за кількістю та якістю її критики серед фахівців. Натепер важко назвати хоча б один з елементів теорії сек'юритизації, який не піддався б ретельному критичному аналізу. Серед найчастіше згадуваних критиків теорії сек'юритизації можна назвати таких дослідників, як К. Бут,

Б. Максуйні, Й. Ерікссон, Л. Хансен та К. Вілкінсон. Іноді О. Вевер і Б. Бузан відповідали на критику опонентів, породжуючи продуктивні наукові дискусії й уточнюючи свої теоретичні погляди.

Незважаючи на той факт, що для європейської наукової думки теорія сек'юритизації є не новою, створеною ще в ХХ ст., вона є вкрай актуальною як теоретична основа у написанні вітчизняних дослідницьких праць, адже для української науки зазначений концепт набув вагомого значення саме протягом останнього десятиліття і продовжує розвиватися за сучасних умов.

Список використаних джерел

- Аулін, О. (2020). Теоретико-методологічні аспекти дослідження ефективності державної політики з сек'юритизації ісламу. *Вчені записки Університету "КРОК"*, 4(60), 57–62.
- Богінська, І. В. (2021). Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах. *Регіональні студії*, 24, 103–109. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.24.14>
- Латиш, Ю. (2022). Сек'юритизація історичної пам'яті під час російсько-української війни. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*, 38, 178–188. https://www.academia.edu/98109599/Securitization_of_historical_memory_during_the_Russo_Ukrainian_war
- Пахоменко, С. П., & Сараєва, О. В. (2020). Взаємозв'язок ідентичності, пам'яті та безпеки як дослідницька парадигма (на прикладі Латвії). *Політикус: наук. журнал*, 2, 13–19.
- Хельбергер, У. І. (2012). Сек'юритизація як політичний феномен. *Магістеріум. Політичні студії*, 46, 64–67. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70f83d1e-30be-4bc8-ad12-9bb5c5087ccc/content>
- Abebe, T. (2019). *Securitisation of Migration in Africa: the case of Agadez in Niger*. ISS Africa Report, 20.
- Aron, R. (1966). *Peace and War: A theory of International Politics*. Doubleday.
- Balzacq, T., Guzzini, S., Williams, M. C., Wæver, O., & Patomäki, H. (2013). *What kind of theory – if any – Is securitization?* *International Relations*, 29(1), 1–41.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B. (1983). *People, states and fear: The National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books.
- Buzan, B. (1997). *Rethinking Security after the Cold War. Cooperation and Conflict*, 32(5), 5–28.
- Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P., & Wæver, O. (1993). *Identity, migration, and the new security agenda in Europe*. St. Martin's Press, Inc.
- Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P., Tromer, E., & Wæver, O. (1990). *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*. Pinter Publishers.
- Buzan, B., Wæver, O., & Wilde J. de. (1998). *Security: A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Croft, S. (2012). *Securitizing Islam: Identity and the Search for Security*. Cambridge University Press.
- Floyd, R. (2010). *Security and the Environment. Securitisation Theory and US Environmental Security Policy*. Cambridge University Press.
- Floyd, R. (2010). *The Nature of Securitisation theory. Security and the Environment: Securitisation Theory and US Environmental Security Policy*. Perspectives on Politics.
- Lisle, D. (2013). *Frontline Leisure: Securitizing tourism in the War on Terror*. *Security Dialogue*, 44(2), 127–146.
- Léonard, S. (2010). *EU border security and migration into the European Union: FRONTEX and securitisation through practices*. *European Security*, 19(2), 231–254.
- Motta, B., & Pimentel, C. (2016). *Securitization and the Political: Contributions from Hannah Arendt*. *Revista Brasileira de Estudos de Defesa*, 3(1), 23–51.
- Nyman, J. (2016). What is the value of security? Contextualising the negative/positive debate. *Review of International Studies*, 42(5), 821–839.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, Inc.
- Wilhelmsen, J. (2016). How does war become a legitimate undertaking? Re-engaging the post-structuralist foundation of securitization theory. *Cooperation and Conflict*, 52(2), 1–18.
- Williams, M. C. (2015). Securitization as political theory: The politics of the extraordinary. *International Relations*, 29(1), 114–120.
- Wæver, O. (1989). *Security, the Speech Act. Analyzing the Politics of a word*. Center for Peace and Conflict Research.
- Wæver, O. (1995). *Securitization and Desecuritization*. Columbia University Press.

- Wæver, O. (1996). European Security Identities. *Journal of Common Market Studies*, 34(1), 103–132.
- Wæver, O. (2004). The ten books that shaped me as scholar. *Tidsskriftet Politik*, 7(4), 1–25.
- Wæver, O. (2008). *The Changing Agenda of Societal Security. Globalization and Environmental Challenges*.
- Wæver, O. (2009). Waltz's theory of theory. *International Relations*, 23, 201–222.
- Wæver, O. (2011). Politics, Security, Theory. *Security Dialogue*, 42(4–5), 465–480.
- Wæver, O. (2014). The theory act: Responsibility and exactitude as seen from securitization. *International Relations*. 29(1), 121–127.

References

- Abebe, T. (2019). *Securitisation of Migration in Africa: the case of Agadez in Niger*. ISS Africa Report, 20.
- Abebe, T. (2019). *Securitisation of Migration in Africa: the case of Agadez in Niger*. ISS Africa Report, 20.
- Aron, R. (1966). *Peace and War: A theory of International Politics*. Doubleday.
- Aulin, O. (2020). Theoretical and methodological aspects of studying the efficiency of state policy on the securitization of Islam. *KROK University*, 4(60), 57–62.
- Balzacq, T., Guzzini, S., Williams, M. C., Wæver, O., & Patomäki, H. (2013). *What kind of theory – if any – Is securitization?* *International Relations*, 29(1), 1–41.
- Boginska, I. V. (2021). Memory conflicts in international relations. *Regional Studies*, 24, 103–109. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.24.14>
- Buzan, B. (1983). *People, states and fear: The National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books.
- Buzan, B. (1997). *Rethinking Security after the Cold War. Cooperation and Conflict*, 32(5), 5–28.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P., & Wæver, O. (1993). *Identity, migration, and the new security agenda in Europe*. St. Martin's Press, Inc.
- Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P., Tromer, E., & Wæver, O. (1990). *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*. Pinter Publishers.
- Buzan, B., Wæver, O., & Wilde J. de. (1998). *Security: A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Croft, S. (2012). *Securitizing Islam: Identity and the Search for Security*. Cambridge University Press.
- Floyd, R. (2010). *Security and the Environment. Securitisation Theory and US Environmental Security Policy*. Cambridge University Press.
- Floyd, R. (2010). *The Nature of Securitisation theory. Security and the Environment: Securitisation Theory and US Environmental Security Policy*. Perspectives on Politics.
- Helberg, U. I. (2012). Securitization as a political phenomenon. *Magisterium. Political Studies*, 46, 64–67. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70f83d1e-30be-4bc8-ad12-9bb5c5087ccc/content>
- Latysh, J. (2022). Securitization of historical memory during the Russian – Ukrainian war. *Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko: historical sciences*, (38), 178–188. https://www.academia.edu/98109599/Securitization_of_historical_memory_during_the_Russo_Ukrainian_war
- Léonard, S. (2010). *EU border security and migration into the European Union: FRONTEX and securitisation through practices*. *European Security*, 19(2), 231–254.
- Lisle, D. (2013). *Frontline Leisure: Securitizing tourism in the War on Terror*. *Security Dialogue*, 44(2), 127–146.
- Motta, B., & Pimentel, C. (2016). *Securitization and the Political: Contributions from Hannah Arendt*. *Revista Brasileira de Estudos de Defesa*, 3(1), 23–51.
- Nyman, J. (2016). What is the value of security? Contextualising the negative/positive debate. *Review of International Studies*, 42(5), 821–839.
- Pakhomenko, S. P., & Sarayeva, O. V. (2020). *The relationship between identity, memory and security as a research paradigm (on the example of Latvia)*. *Politicus: Science. magazine*, 2.
- Wæver, O. (1989). *Security, the Speech Act. Analyzing the Politics of a word*. Center for Peace and Conflict Research.
- Wæver, O. (1995). *Securitization and Desecuritization*. Columbia University Press.
- Wæver, O. (1996). European Security Identities. *Journal of Common Market Studies*, 34(1), 103–132.
- Wæver, O. (2004). The ten books that shaped me as scholar. *Tidsskriftet Politik*, 7(4), 1–25.
- Wæver, O. (2008). *The Changing Agenda of Societal Security. Globalization and Environmental Challenges*.
- Wæver, O. (2009). Waltz's theory of theory. *International Relations*, 23, 201–222.

Wæver, O. (2011). Politics, Security, Theory. *Security Dialogue*, 42(4–5), 465–480.

Wæver, O. (2014). The theory act: Responsibility and exactitude as seen from securitization. *International Relations*, 29(1), 121–127.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, Inc.

Wilhelmsen, J. (2016). How does war become a legitimate undertaking? Re-engaging the post-structuralist foundation of securitization theory. *Cooperation and Conflict*, 52(2), 1–18.

Williams, M. C. (2015). Securitization as political theory: The politics of the extraordinary. *International Relations*, 29(1), 114–120.

Отримано редакцією журналу / Received: 08.12.23

Прорецензовано / Revised: 20.12.23

Схвалено до друку / Accepted: 23.01.24

Ivan METELIEV, PhD Student
ORCID ID: 0009-0003-4346-8332
e-mail: ivanmeteliiov@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL POLITICAL DIMENSION OF THE SECURITIZATION CONCEPT: THEORETICAL BASIS AND JUSTIFICATION

Background. The term "securitization" derives its origin from the word "security". At the end of the 20th century this question has formed as a subject of active academic debate, especially in Western countries, but any attempts to give a universal definition of the concept of "security" have faced difficulties in its use or the presence of an ideological element in it. Security was more often interpreted only as a goal to which states strive, that is, as a form without an expressive and certain content. The desire for a conceptual review and the need for an expanded interpretation of the concept of security led to the emergence of a new theory by B. Buzan and O. Wever, and the author tries to find out what the significance of this approach is in terms of world politics.

Methods. The author used the following methods: analysis and synthesis, deduction and induction, generalization, abstraction and comparative method.

Results. In the course of the research, it was demonstrated that the modern theory of securitization is not only an original concept of Copenhagen School specialists, but also a full-fledged field of research on international security issues, which is united by a general idea of security as a form of social practice. Despite the difference between the scientific positions of O. Wever and B. Buzan, each of them managed to bring elements of their own vision and understanding of international relations and world politics into the theory.

Conclusions. Long-term discussions on the need to rebuild the architecture of international security from a theoretical level move to a practical level and provide answers to the questions: what exactly should a more just world order be, how to prevent crises in the future, what should be the approach to solving modern international security problems, the number of which grows annually. At the same time, the issue of security can never be objectively posed in advance – it is always the result of a political choice. This is the key constructivist basis of the classical theory of securitization and the Copenhagen School of Security.

Keywords: securitization, international security, identity, Copenhagen school, post-structuralism, constructivism.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.